

■ گزارشی از بیست سال فعالیت مرکز اسناد تاریخی مؤسسه فرهنگی میرداماد

پناهگاهی برای اسناد و مدارک تاریخی

نخستین مرکز اسناد و مدارک تاریخی سرزمین استرآباد و گرگان

■ شورای کارشناسی و بازنویسی

مرکز اسناد میرداماد

■ مقدمه

پژوهش در موضوعات مختلف تاریخی سرزمین استرآباد و گرگان (استان گلستان کنونی)، به دلیل عدم وجود منابع مکتوب مدون و دست‌اول، که در دوره‌های مختلف تاریخی توسط پژوهشگران و نویسندگان بومی یا غیربومی گردآوری و تألیف شده باشد، با موانعی روبه‌رو است. از سوی دیگر عدم وجود منابع دست‌اول، سبب می‌شود آثاری که در دوران معاصر گردآوری و منتشر می‌شوند، بلافاصله تبدیل به یک منبع و مرجع دست‌اول شده و صرف‌نظر از اعتبار یا عدم اعتبار آن، به صورت گسترده‌ای مورد استفاده و ارجاع قرار گیرند. لکن به همان میزان که منطقه‌ای مانند استرآباد و گرگان در زمینه منابع مدون تاریخی دست‌اول فقیر است، در زمینه اسناد تاریخی دارای ثروتی بی‌حد و حصر و گرانبها می‌باشد. هرچند به دلایل مختلف طبیعی و انسانی، اسناد و مدارک زیادی از دوران پیش از صفوی در حوزه جغرافیایی استرآباد و گرگان دست نیست، لکن از دوره صفویه به بعد، تعداد این اسناد آن قدر زیاد است، که شناسایی،

گردآوری، ساماندهی و آماده‌سازی آن‌ها برای استفاده‌های پژوهشی، نیازمند یک کار گروهی و ذیل برنامه‌های مدون یک مرکز اسناد امکان‌پذیر خواهد بود. باتوجه به این‌که انجام پژوهش‌های تاریخی با محوریت اسناد و مدارک تاریخی، مستلزم این است که پژوهشگر تاریخ، علاوه بر این‌که حداقل باید در یکی از شاخه‌ها و گرایش‌های علم تاریخ دارای تخصص باشد، نیازمند برخورداری از تخصص نسبی در حوزه سندشناسی نیز هست. از سوی دیگر پژوهشگران موضوعات تاریخی، چه آنان‌که به شیوه‌های سنتی و چه آنان‌که به شیوه‌های مدرن و با استفاده از منابع دیجیتالی و فضای مجازی، اقدام به انجام پژوهش‌های تاریخی می‌کنند، غالباً به دلیل عدم آشنایی با علم سندشناسی، یا قادر نیستند در پژوهش‌های خود از اسناد بهره‌وافی و کافی را ببرند و یا در تحلیل محتوای اسناد دچار اشتباهاتی خواهند شد. بنابراین مراکز اسناد تاریخی، به عنوان یک نهاد تخصصی در حوزه اسناد می‌تواند علاوه بر ایجاد آرشیو اسناد و مدارک تاریخی، ضمن ساماندهی، فهرست‌نویسی، نمایه‌سازی و انتشار اسناد، بخشی از خلاء دانش سندشناسی پژوهشگران تاریخ را پُر کنند.

■ پیشینه

براساس شواهد موجود، نخستین اقدام جدی در زمینه تشکیل یک مرکز اسناد تاریخی در منطقه گرگان و دشت، به اوایل دهه ۱۳۵۰ خورشیدی و در پی تحولات انقلاب سفید صورت گرفته است. در این دوران اداره فرهنگ و هنر گرگان و دشت اقدام به راه‌اندازی یک مرکز و گنجینه اسناد و مدارک تاریخی کرده و تا سال ۱۳۵۶ نمایشگاه‌هایی از این اسناد و مدارک ترتیب داده است. البته در پی پیروزی انقلاب ایران در سال ۱۳۵۷، این مرکز اسناد منحل شده، بخشی از اسناد و مدارک آن، به ویژه عکس‌های تاریخی این مرکز، پراکنده شده و در اختیار نهاده‌ها و گاه‌افراد مختلف قرار گرفتند.

پس از گذشت سال‌ها، در نیمه اول دهه ۱۳۸۰ خورشیدی اقداماتی برای ایجاد شعبه استانی سازمان اسناد ملی در استان گلستان صورت گرفت، لکن باتوجه به این‌که طبق منطقه‌بندی سازمان اسناد ملی، مرکز اسناد ملی گیلان باید منطقه مازندران و گلستان را نیز پوشش می‌داد و از سوی دیگر، تأسیس شعبه سازمان اسناد در گلستان مستلزم عزم ملی، اختصاص یک زمین برای آرشیو و نیز تخصیص اعتبار برای احداث ساختمان و تهیه تجهیزات بود، لذا عملاً این مهم محقق نشد. این درحالی است که چند سال بعد شعبه سازمان اسناد ملی در استان مازندران، در ساختمانی از پیش ساخته شده، تأسیس گردید. تقریباً هم‌زمان با این پیگیری‌ها، در مرکز دانش‌نامه جرجان و استرآباد (استان گلستان) که با هدف احیاء تاریخ و فرهنگ و میراث تاریخی سرزمین استرآباد و گرگان و گردآوری دایره‌المعارفی در این زمینه، در سال ۱۳۸۲ تأسیس شده بود، به منظور گردآوری منابع تاریخی مرتبط با مدخل‌های تعریف شده در دانش‌نامه، ضرورت

تأسیس مرکز اسناد تاریخی احساس شده و بلافاصله نسبت به تأسیس مرکز اسناد تاریخی در ساختمان موقت مؤسسه فرهنگی میرداماد، واقع در محله دربندو گرگان، اقدام گردید. نخستین اسناد و مدارکی که در این مرکز گردآوری شدند، مجموعه اسناد و مدارک بنیانگذار مؤسسه؛ یعنی آیت‌اله سیدکاظم نورمفیدی نماینده ولی فقیه و نماینده مجلس خبرگان رهبری در استان گلستان و امام جمعه گرگان بود. این اسناد و مدارک که در قالب اوراق و پرونده‌های مکتوب کاغذی، فایل‌های صوتی و تصویری (نوار کاست، بتامکس، وی‌اچ‌اس) و آلبوم‌های عکس بود، به محل موقت مؤسسه منتقل شده و کار فهرست‌نویسی آن توسط کارکنان مؤسسه، با همکاری تعدادی از پژوهشگران منطقه، از جمله آقای غلامرضا خارکوهی، پژوهشگر تاریخ انقلاب استان گلستان آغاز شد. تقریباً همزمان با این اقدامات، در پی جلسات مداوم مدیر مرکز دانشنامه آقای رحمت‌اله رجایی با مراکز فرهنگی سراسر کشور و ارتباط با پژوهشگران ملی، از نیمه دوم دهه ۱۳۸۰ شناسایی و خریداری اسناد منطقه استرآباد و گرگان در مراکز اسناد ملی هم‌چون مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، سازمان اسناد ملی ایران، مرکز اسناد دانشگاه تهران و مرکز اسناد انقلاب اسلامی ایران، توسط آقای مصطفی نوری (پژوهشگر تاریخ مازندران) آغاز شد و تعداد زیادی از اسناد منطقه در قالب تصویر دیجیتال به مؤسسه میرداماد منتقل گردید. همزمان با آن، بخشی از اسناد استرآباد در مرکز اسناد وزارت امور خارجه نیز با همکاری خانم‌ها زینب احیائی و مولود قاسمی (کارشناسان و پژوهشگران تاریخ) شناسایی شده و توسط ایشان در قالب تصویر دیجیتالی به مرکز اسناد تاریخی مؤسسه میرداماد وارد شد.

در پی خریداری و گردآوری اسناد منطقه از مراکز اسناد ملی، کار فهرست‌نویسی و نمایه‌سازی اسناد نیز به صورت پراکنده آغاز گردید، لکن سرعت ورود اسناد همواره بیشتر از فهرست‌نویسی آن‌ها بود. از اوایل دهه ۱۳۹۰ سرعت بخشیدن به فهرست‌نویسی اسناد در دستور کار قرار گرفته، ضمن تدوین شیوه‌نامه فهرست‌نویسی و نمایه‌سازی - با رویکرد پژوهش‌های تاریخی منطقه استرآباد و گرگان - علاوه بر نیروهای استخدامی مؤسسه، از نیروهای قراردادی نیز برای فهرست‌نویسی اسناد کمک گرفته شد. در همین زمان (اوایل دهه ۱۳۹۰) بود که مجموعه قابل توجهی از اسناد تاریخی منطقه - متعلق به اشخاص و خانواده‌ها - به صورت فیزیکی و نسخه اصل، توسط تعدادی از پژوهشگران منطقه به مرکز اسناد مؤسسه میرداماد منتقل شد، که تاکنون نیز بخشی از این اسناد به عنوان امانت در مرکز اسناد میرداماد نگهداری می‌شوند. در چنین شرایطی علاوه بر فهرست‌نویسی و نمایه‌سازی اسناد، موارد دیگری چون: گندزدایی و پاک‌سازی، مرتب‌سازی، مرمت، اسکن، ایجاد آرشیو فیزیکی و... نیز به شرح خدمات مرکز اسناد اضافه شده و به دنبال آن، مرکز اسناد از مرکز دانش‌نامه تفکیک گردید و به عنوان یکی از بخش‌های مستقل ذیل مؤسسه فرهنگی میرداماد، فعالیت‌های خود را ادامه داد.

■ توسعه و استانداردسازی

از سال ۱۳۹۲ براساس تصمیم آقای احمد خواجه‌نژاد مدیر مؤسسه فرهنگی میرداماد، در پی سیاست بازبینی عملکرد، آسیب‌شناسی، کیفیت‌بخشی، افزایش سرعت عملکرد و بهره‌برداری هرچه بیشتر از پتانسیل‌های موجود، دستورالعمل همکاری بین بخش‌های اصلی و فعال مؤسسه، به تمامی بخش‌ها ابلاغ شد و به دنبال آن همکاری‌هایی بین مرکز اسناد با کتابخانه، مرکز تاریخ و منابع شفاهی، مرکز دانش‌نامه و فصلنامه میرداماد آغاز گردید و چند سال بعد بخش انتشارات مؤسسه (نشر بنام) نیز به این مجموعه اضافه شد. براساس این دستورالعمل اعضای کتابخانه باید ضمن رایزنی با مراجعه‌کنندگان و به ویژه اهداگران کتاب، اقدام به جذب اسناد شخصی و خانوادگی کرده، مصاحبه‌کنندگان بخش تاریخ و منابع شفاهی، اسناد و مدارک مصاحبه‌شوندگان را در اختیار مرکز اسناد قرار دهند، مرکز دانش‌نامه نیز با کمک نویسندگان خود، اسناد و مدارکی را که به عنوان منبع مقالات دانش‌نامه مورد استفاده قرار گرفته، به مرکز اسناد ارائه داده، فصلنامه ضمن معرفی و انتشار اسناد تاریخی، اخبار بخش مرکز اسناد را نیز پوشش دهد و همچنین انتشارات مؤسسه نیز ضمن رایزنی با مؤلفینی که برای انتشار کتاب‌های خود به این انتشارات مراجعه می‌کنند، اسناد مرتبط با مراحل گردآوری، تألیف یا ترجمه کتاب و نیز نسخه اصل یا باکیفیت اسناد و تصاویری که احتمالاً در کتاب استفاده شده است، همگی را در اختیار مرکز اسناد قرار دهند. متقابلاً مرکز اسناد نیز به منظور انجام هرچه دقیق‌تر و بهتر مصاحبه‌های تاریخ و فرهنگ شفاهی، اسنادی را در اختیار مصاحبه‌کنندگان قرار داده و پژوهشگران و نویسندگان مداخل دانش‌نامه نیز می‌توانند از مدارک و اسناد مرتبط با موضوع پژوهش و مقاله خود، که در آرشیو مرکز اسناد وجود دارد، استفاده کنند. علاوه بر این پژوهشگرانی که اسنادی را در سایر مراکز اسناد، یا مجموعه‌های شخصی شناسایی کرده، اما به هر دلیلی خود امکان دریافت آن را ندارند، فهرست و مشخصات اسناد شناسایی شده را به مرکز اسناد اعلام کرده، پس از آن که مرکز اسناد موارد معرفی شده را دریافت کرد، می‌توانند از آن اسناد استفاده کنند. پس از ابلاغ این دستورالعمل، تاکنون بیشترین همکاری بین مرکز اسناد با بخش‌های منابع شفاهی، فصلنامه و سپس دانش‌نامه صورت گرفته و هم‌چنان نیز ادامه دارد.

■ مواد آرشیوی

براساس مفاهیم تعریف شده در شیوه‌نامه و دستورالعمل مرکز اسناد و مدارک تاریخی مؤسسه فرهنگی میرداماد، هرآن چیزی که پیرامون یکی از موضوعات تاریخی مرتبط با محدوده جغرافیای تاریخی و فرهنگی سرزمین استرآباد و گرگان، قابل استناد و ارجاع باشد، سند و مدرک محسوب می‌شود. هرچند در این مرکز اسناد، اولویت و تمرکز با اسناد مکتوب کاغذی و عکس‌ها و نقشه‌ها است، لکن سایر مدارک اعم از سکه‌ها، اشیاء مخطوط (دارای متن) و امثال آن‌ها نیز جزو مدارک محسوب شده، نسخه دیجیتال تصاویر آن‌ها در آرشیو دیجیتال مرکز نگهداری

خواهد شد. علاوه بر این، تمامی اشیاء دارای شناسنامه، اعم از ابزار کار یک استادکار یا یک کارگاه مشخص در منطقه، اشیائی که توسط یک استادکار مشخص ساخته شده است، اشیاء و لوازم شخصی یکی از چهره‌ها و مشاهیر تاریخی منطقه و... نیز نوعی مدرک تاریخی محسوب می‌شوند، چنان‌که نمونه‌هایی از این اشیاء که توسط اهالی استان اهداء شده، اکنون در گالری مرکز اسناد نگهداری می‌شوند.

در مورد اسناد مکتوب کاغذی نیز این نکته لازم به ذکر است که هرآن چیزی که اطلاعاتی در مورد گذشته منطقه ارائه دهد، اعم از یک فرمان شاهی یا یک حکم حکومتی، یک رونوشت قرارداد ملکی، یک نامه دوستانه، یادداشت پشت یک کارت پستال، صورت جمع و خرج روزانه، حتی یک قبض اشتراک آب، برق یا تلفن قدیمی که نام یکی از محلات یا گذرهای قدیمی شهر یا روستایی در استان گلستان در آن درج شده باشد و امثال آن‌ها، همگی جزو اسناد تاریخی منطقه محسوب شده، طبق درجه اهمیت، طبقه‌بندی می‌شوند.

محدوده جغرافیایی مورد نظر در مرکز اسناد تاریخی میرداماد نیز، منطبق است بر قلمرو تاریخی محدوده سیاسی-فرهنگی استرآباد و گرگان، که تقریباً از منطقه هزارجریب مازندران در غرب، تا منطقه بجنورد خراسان در شرق و از امتداد رشته‌کوه‌های البرز در جنوب، تا مرز رود اترک در شمال را دربر می‌گیرد. به عنوان مثال روستای تاریخی تاش که در وضعیت کنونی جزو استان سمنان است، در گذشته جزو قلمرو استرآباد بوده، لذا اسناد آن نیز در اولویت گردآوری و آرشیوسازی این مرکز قرار دارد. هم‌چنین برخی روستاهای منطقه هزارجریب مازندران مانند یانه‌سر و سرخ‌گریه، هرچند از گذشته جزو مازندران بوده‌اند، لکن به دلیل ارتباط سیاسی-فرهنگی تنگاتنگ با استرآباد، جزو اولویت‌ها قرار دارند. هم‌چنین مناطق بجنورد در خراسان، یا بسطام و شاهرود در سمنان، به دلیل این‌که در برخی دوره‌های تاریخی به عنوان ضمیمه ایالت استرآباد زیر نظر یک حاکم یا والی اداره می‌شده‌اند، در اولویت‌های بعدی قرار دارند. البته این نکته نیز لازم به ذکر است که، تعیین اولویت‌های جغرافیایی بدان معنا نیست که مرکز اسناد از تصویربرداری و مستندسازی اسناد مربوط به سایر مناطق خودداری خواهد کرد، بلکه اگر در مراجعات شخصی و خصوصی اسنادی مربوط به مناطق دیگر نیز ارائه شود، مستندسازی خواهند شد. چراکه اساساً وجود این اسناد در این منطقه می‌تواند بی‌ارتباط با گذشته تاریخی این منطقه نباشد و از سوی دیگر در اختیار داشتن این اسناد می‌تواند امکان برقراری ارتباطات و تبادلات اطلاعاتی با سایر نقاط کشور و یا حتی کشورهای همسایه را ایجاد کند.

■ آرشیو موقت (قرنطینه)

باتوجه به شرایط اقلیمی استان گلستان و هم‌چنین عدم نگهداری صحیح اسناد در فضاهای ایزوله، تمامی اسنادی که در قالب مجموع اسناد وارد این مرکز می‌شوند، ابتدا وارد آرشیو موقت

یا قرنطینه شده، در این مکان پاکسازی و آماده‌سازی اولیه اسناد انجام شده و ضمن این‌که شیوه‌های سنتی بایگانی مجموعه‌ها مستندسازی می‌شود، در صورت لزوم اسناد براساس موضوع و سپس تاریخ، مرتب‌سازی شده، برای اسکن و فهرست‌نویسی آماده می‌شوند.

■ تصویربرداری

بخش تصویربرداری یا اتاق اسکن یکی از فعال‌ترین بخش‌های مرکز اسناد است. در این بخش علاوه بر تصویربرداری از نسخه‌های فیزیکی موجود در آرشیو موقت، بسیاری از اسناد و مدارک تاریخی که نزد اشخاص و خانواده‌ها نگهداری می‌شود، با روش‌های استاندارد و بالاترین کیفیت مورد نیاز تصویربرداری شده و به صاحبانش بازگردانده می‌شود. اسکن اسناد و مدارک خانوادگی و شخصی، علاوه بر ارزش استنادی و فواید آرشیوی، ممکن است بعدها به‌کار خود اشخاص و خانواده‌ها هم بیاید. چه بسا افرادی که قبلاً اسناد و عکس‌های خود را برای تصویربرداری به مرکز اسناد سپرده، مدارک آن‌ها تصویربرداری شده و به آن‌ها بازگردانده شده، اما چند سال بعد به مرکز اسناد مراجعه کرده و گفته‌اند مدارک ما گم یا مفقود شده، لذا درخواست دریافت یک نسخه کپی از اسناد خود را داشته‌اند. هم‌چنین بسیاری از مشاهیر حوزه‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی، علمی و... به منظور گردآوری سوابق تخصصی خود، اسناد خود را برای تصویربرداری به مرکز سپرده و از خدمات رایگان این بخش بهره برده‌اند. علاوه بر موارد مذکور، غالباً اسناد و مدارکی که به صورت امانی به مرکز اسناد منتقل می‌شود، ابتدا به همان شکلی که هستند تصویربرداری شده، سپس در صورت نیاز، مرمت می‌شوند. سپس بعد از مرمت نیز مجدداً تصویربرداری شده و به صورت ساماندهی شده، به صاحبان خود بازگردانده می‌شوند.

■ فهرست‌نویسی

یکی از مهم‌ترین مراحل کار آرشیوسازی اسناد، فهرست‌نویسی آنان است. چه بسا اسناد ارزشمند بیش‌شماری که به دلیل عدم فهرست‌نویسی، یا عدم فهرست‌نویسی دقیق و درست، در گوشه آرشیوهای اسناد به فراموشی سپرده شده و دسترسی به آن‌ها غیرممکن است. برای فهرست‌نویسی اسناد، تمامی شیوه‌های استاندارد فهرست‌نویسی رایج در مراکز اسناد ایران و نیز مراکز اسناد دنیا مورد بررسی قرار گرفته، درنهایت با کمک از تمامی روش‌های معتبر، شیوه‌ای مختص مرکز اسناد میرداماد طراحی شده و اسناد براساس آن فهرست‌نویسی می‌شوند. باتوجه به این‌که بیش از ۵۰ درصد اسنادی که وارد آرشیو ما می‌شوند در قالب نسخه دیجیتال هستند، غالباً یا فاقد مشخصات فیزیکی بوده و یا مشخصات فیزیکی آن‌ها با استفاده از فهرست‌های منشأ ورود ثبت می‌شوند. در فهرست‌نویسی محتوایی نیز سعی می‌شود مهمترین و بارزترین عنوان در ارتباط با تاریخ سرزمین استرآباد و گرگان برای سند انتخاب شده و در استخراج کلیدواژه‌ها نیز، تمامی جزئیات اعم از اعلام اشخاص، اعلام جغرافیایی و اماکن، عنوان رویدادها

و حتی لغات و اصطلاحات بومی مندرج در متن سند، در کلیدواژه ثبت شوند. در سال ۱۴۰۲ تعداد ۳۴۷۵ برگ سند در مرکز اسناد میرداماد فهرست‌نویسی شده است. با توجه به این‌که در بین اسناد و مدارک تاریخی موجود در مرکز اسناد میرداماد، علاوه بخش عمده اسناد که به خط و زبان فارسی هستند، اسنادی نیز به زبان‌های روسی، انگلیسی، عربی و ترکی وجود دارد، که برای فهرست‌نویسی این اسناد و مدارک، از کارشناسان این زبان‌ها که با مؤسسه فرهنگی میرداماد همکاری دارند، کمک گرفته می‌شود.

■ آرشیوفیزیکی

آرشیوفیزیکی مرکز اسناد و مدارک تاریخی مؤسسه فرهنگی میرداماد گرگان، شامل اسناد مکتوب در قالب اوراق، جزوات، دفاتر و کتابچه‌های متعدد، اسناد گرافیکی شامل عکس‌های تاریخی، شیشه‌ها و نگاتیوهای عکس، اسکیس‌ها، طراحی‌ها و نقشه‌های قدیمی، اسناد صوتی شامل نوارهای ریل، کاست و صفحات گرامافون، اسناد تصویری شامل فیلم‌هایی در قالب نگاتیوهای ۸ و ۱۶ میلی‌متری (فیلم آپارات)، نوارهای بتامکس (نوارکوچک)، نوارهای وی‌اچ‌اس (نوار بزرگ) و کاست‌های کوچک دوربین‌های هندی کم می‌باشد.

انواع اسناد موجود در این آرشیو شامل: ۱- اسناد دیوانی اعم از فرامین، حکم‌ها، رقم‌ها، مراسلات دیوانی، کتابچه‌های دستورالعمل، گزارش‌ها و... ۲- اسناد شرعی مانند مبیعه‌نامه، مناکحه‌نامه، طلاق‌نامه، اجاره‌نامه، مصالحه‌نامه، وصیت‌نامه، هبه‌نامه، رهن‌نامه و... ۳- اسناد مالی و تجاری مانند: تمسک‌نامه، ذمه‌نامه، صورت دریافت و پرداخت، تقسیم‌نامه، دفاتر تجاری، مراسلات تجاری و... ۴- اسناد سیاسی و حزبی شامل نامه‌ها، گزارش‌ها، اعلان‌ها و اطلاعیه‌ها، تعرفه‌های انتخاباتی و... ۵- اسناد هویتی مانند شجره‌نامه‌ها، سجل‌ها و... می‌باشد.

از زمان تأسیس مرکز اسناد و مدارک تاریخی مؤسسه فرهنگی میرداماد، تاکنون بیش از ۳ میلیون عنوان سند و مدرک تاریخی به صورت فیزیکی و دیجیتال گردآوری شده است.

■ آرشیودিজیتال

مجموعه اسناد اسکن شده و تصاویر دیجیتال خریداری، یا اهداء و یا دانلود شده، در یک فضای آرشیوی مجازی، براساس دسته‌بندی‌های تعریف شده، نگهداری می‌شوند. علاوه براین از تمامی اسناد دیجیتال حداقل دو نسخه پشتیبان وجود دارد، که در صورت بروز اشکال در سیستم آرشیو، بتوان از فایل‌های پشتیبان استفاده کرد. لازم به ذکر است که هریک از مجموعه‌های اسناد و مدارک آرشیوی در قدم اول با نام منشأ ورود نامگذاری می‌شوند، سپس، ذیل هر پوشه منشأ ورود پوشه‌های موضوعی که به ترتیب تاریخ مرتب شده‌اند، قرار دارند. از مجموع حدوداً ۳ میلیون برگ سند فیزیکی گردآوری شده در این مرکز اسناد، تاکنون تعداد ۴۵۵ هزار عنوان تصویربرداری شده و به صورت فایل دیجیتال درآمده است. در سال ۱۴۰۲ تصویر ۸۰۰۰ برگ سند خریداری شده، ۳۱۹۸۲ قطعه سند و عکس اسکن و تعداد ۳۱۲۰۴ برگ سند و عکس از سایت‌های مراکز اسناد ملی دانلود شده است. در مجموع فایل‌های دیجیتال اسناد و مدارک تاریخی وارد شده به آرشیو مرکز اسناد در سال ۱۴۰۲، تعداد ۷۱۱۸۱ عنوان بوده است.

■ نشست‌ها و نمایشگاه‌ها

به منظور آشنایی عمومی با اسناد و نیز کاربرد اسناد در موضوعات پژوهشی، مرکز اسناد و مدارک تاریخی مؤسسه فرهنگی میرداماد تاکنون نمایشگاه‌های متعددی را به صورت مستقل و یا در حاشیه نشست‌ها و همایش‌های فرهنگی، در محل گالری مؤسسه و نیز در مکان‌های دیگری هم‌چون سطح محلات تاریخی شهر گرگان، خانه تاریخی شهیدی گرگان، روستای میان‌آباد ملک و... برگزار کرده است. در برگزاری این نمایشگاه‌ها همواره سعی شده است اسناد با شناسنامه‌ای دقیق ارائه شده و همواره بر درج نام منشأ ورود اسناد -چه منشأ آرشیوی و چه منشأ خانوادگی- تأکید بوده است.

علاوه بر این، نشست‌هایی با موضوع اسناد تاریخی برگزار شده است که علاوه بر هدف ایجاد آشنایی عمومی با اسناد تاریخی، به دنبال جذب مشارکت برای شناسایی و گردآوری اسناد تاریخی در مجموعه‌های شخصی و خصوصی بوده است. از جمله این نشست‌ها می‌توان به نشست اسناد خانوادگی خاندان بابایان و خاندان باقری، نشست اسناد تاریخی خاندان ملک و روستاهای نیم‌بلوک ملک و... اشاره کرد.

■ انتشار مجموعه‌های اسناد و مدارک تاریخی

هرچند مرکز اسناد فضایی مناسب برای دسترسی همگان به اسناد تاریخی است، لکن به منظور اشاعه و دسترسی آسان‌تر به اسناد، این مرکز همواره انتشار اسناد را مدنظر داشته است. به همین منظور علاوه بر این‌که بخشی از این اسناد به عنوان ضمیمه آثار پژوهشی منتشر می‌شوند، در هر شماره فصلنامه میرداماد غالباً مجموعه‌هایی از اسناد پیرامون یک موضوع تاریخی معرفی شده و تاکنون چندین جلد کتاب در این راستا توسط مؤسسه فرهنگی میرداماد انتشار یافته است که از آن جمله می‌توان به کتاب‌های «اسناد تحولات فرهنگی گرگان و دشت. ج اول: آموش و پرورش» تألیف مصطفی نوری و اشرف سرایلو. کتاب «اسناد تاریخی روستای فارسین» تألیف ابودر خسروی، کتاب «آلبوم خانه استرآباد (۱): استرآباد از نگاه عبداله میرزا قاجار» و... اشاره کرد.

علاوه بر آثار معرفی شده، انتشار چندین مجموعه عکس و سند دیگر نیز در دستور کار مؤسسه فرهنگی میرداماد قرار دارد، که امیدواریم در آینده نزدیک تحقق یابد.

■ بازخوانی و کارشناسی اسناد

بسیاری از اشخاص و خانواده‌ها در خانه‌های خود اسناد تاریخی متعددی دارند، که قادر به خواندن آن‌ها نبوده و از موضوع و محتوای اسناد خود بی‌اطلاع هستند. لذا برای اطلاع از محتوای اسناد خود به مرکز اسناد مراجعه کرده، آن اسناد توسط کارشناسان بازخوانی شده، چکیده‌ای از اطلاعات سند، با ادبیات روان و شفاف امروزی برای آن‌ها تهیه می‌شود. علاوه بر این، برخی از صاحبان مجموعه‌های اسناد، علاقه‌مند به انتشار اسناد خانوادگی خود هستند، به همین منظور اسناد را برای تصویربرداری و بازنویسی متن در اختیار مرکز اسناد قرار داده، کارشناسان مرکز با دریافت هزینه‌ای اندک، متن هریک از اسناد را عیناً بازنویسی کرده، فایل بازنویسی شده را در اختیار آن‌ها قرار می‌دهند. سپس اگر آن‌ها تمایل داشته باشند مجموعه اسناد خانوادگی آن‌ها با هزینه خودشان توسط انتشارات مؤسسه میرداماد (نشر بنام)

منتشر خواهد شد. گاهی اوقات نیز اشخاص علاقه‌مند، متن اسناد خانوادگی خود، یا اسنادی را که گردآوری کرده‌اند، بازنویسی کرده، اما در خواندن برخی عبارات و واژه‌ها دچار مشکلاتی بوده‌اند، بنابراین اسناد و متن بازنویسی شده را برای تصحیح در اختیار مرکز قرار داده و کارشناسان مرکز متن پیاده‌سازی شده را اصلاح کرده، کلمات و عباراتی که خوانده نشده‌اند را در جای خود می‌نویسند. علاوه بر موارد مذکور، باتوجه به این‌که بسیاری از اسناد تاریخی که در اختیار خانواده‌ها هستند، هنوز دارای ارزش‌های حقوقی می‌باشند. به همین دلیل بسیاری از افراد یا وکلای آنان برای پیگیری مسائل ملکی و موروثی، یا وقفی و... به مرکز اسناد مراجعه کرده، ضمن درخواست تأیید اصالت سند، یک نسخه مستند از متن بازنویسی شده سند را در داخل کاغذ سربرگ‌دار مؤسسه به مراجع قضایی ارائه می‌دهند. هم‌چنین موارد متعددی نیز پیش آمده که شعباتی از دادگاه‌های استان به منظور تأیید اصالت سند، یا شفاف‌سازی محتوای سند، اسناد را به مرکز اسناد تاریخی میرداماد ارجاع می‌دهند. هم‌چنین لازم به ذکر است که در بخش بازخوانی و کارشناسی اسناد، برای کارشناسی و تعیین محتوای اسناد زبان‌های انگلیسی، روسی و ترکی، از کارشناسان این زبان‌ها که با مؤسسه فرهنگی میرداماد همکاری دارند، کمک گرفته می‌شود.

■ مدیریت مرکز اسناد و مدارک تاریخی

تا پیش از این‌که مرکز اسناد، از بخش دانش‌نامه تفکیک شود، مسؤلیت اجرایی آن برعهده تعدادی از کارمندان مؤسسه میرداماد بود. لکن پس از آن‌که مرکز اسناد به عنوان یکی از بخش‌های مستقل زیرمجموعه مؤسسه میرداماد فعالیت خود را آغاز کرد، در ابتدا مسؤلیت اجرایی آن برعهده آقایان اسماعیل جعفری نصرآبادی و محمود دهقان، سپس برعهده خانم وجیهه شریفی و زیر نظر مدیریت کتابخانه آقای ابراهیم جهانتیغ بود. از سال ۱۳۹۵ مدیریت این مرکز به سرکار خانم مریم محمدشفیعی واگذار شده و تاکنون نیز ایشان عهده‌دار این مسؤلیت هستند.

